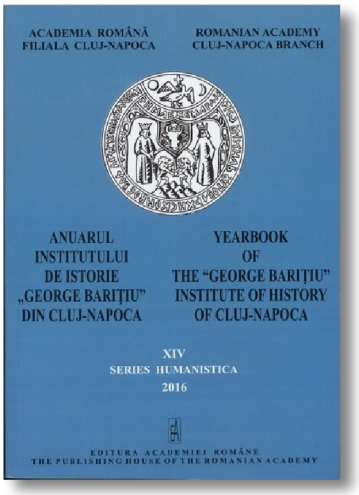

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Influența socială și manipularea prin pervertirea mesajelor semantice și ectosemantice în discursurile politicienilor. Repere pentru studii de caz

Vasile Liviu Preda

How to cite this article:
Preda, Vasile Liviu (2016) *Influența socială și manipularea prin pervertirea mesajelor semantice și ectosemantice în discursurile politicienilor. Repere pentru studii de caz*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 14, pp. 313–321. DOI: 10.5281/zenodo.22966548

© 2016: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

OPINII ŞI DEZBATERI

INFLUENȚA SOCIALĂ ŞI MANIPULAREA PRIN PERVERTIREA MESAJELOR SEMANTICE ŞI ECTOSEMANTICE IN DISCURSURILE POLITICIENILOR. REPERE PENTRU STUDII DE CAZ

Vasile Liviu Preda

Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca,
Facultatea de Psihologie şi Ştiinţele Educaţiei

Abstract. ***Social Misguidance And Manipulation Through The Semantic And Ectosemantic Messages Infused In Politicians' Discourses***. *The approach to this theme rests on Dimitrie Gusti's (1965) claim that "the university has always played an essential political role in peoples' historical existence, and a true democracy can only be understood from mentors of public opinion trained on all levels and aware of their calling... Consequently, it is imperative to urgently implement a social and political culture that our universities almost entirely lack". We start from a premise validated by the socio-political life in numerous countries, namely that many politicians pervert the semantic messages in their discourses with manipulator's purposes. Our case studies, accompanied by a chart containing a sociolinguistic and psycholinguistic analysis of manipulator's discourses, reveal the personality factors that play a role in such perversions of messages. We also mention the possibility of a psychoanalytical approach to the perversion of language and behaviour. In this respect, Ionel Vianu (1975) claimed that "taking into account the extent to which in a verb there sometimes transpires the unconscious – even if under disguise – we can say that we do not merely master it and that through language we do not just describe, but that we are often described by language". Case studies based on the psychological, sociolinguistic and psycholinguistic analyses of certain politicians' discourses may warn us about possible behavioural anomalies, including those of a tyrannical-totalitarian nature, extremely harmful for the democratic progress of a nation.*

Key words: *manipulation, manipulatory discourses, semantic messages, ectosemantic messages, psychological analyses, psycholinguistic analyses, case studies.*

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XIV, 2016, p. 313-321

Moto:
„Ținând seama de măsura în care în verb transpare, uneori, inconştientul – fie şi mascat –, putem spune că nu întotdeauna îl stăpânim şi că prin limbaj nu doar vorbim, ci adesea suntem vorbiți de limbaj... Parazitat de emoții, limbajul descarcă violențele nedorite vădind măsura în care insul nu este niciodată pe deplin stăpân pe sine...Indivizii care vorbesc puțin şi greu pot revela un conținut psihologic extrem de interesant şi de abundent, susceptibil de a fi prelucrat la nivelul interpretării" (Vianu, 1975, p. 119; 147).

MOTIVAREA ALEGERII TEMEI

Abordarea acestei teme are la bază afirmațiile eminentului sociolog Dimitrie Gusti (1965), care susținea că:

> Universitatea a jucat totdeauna un rol politic însemnat în viața istorică a popoarelor, iar o democrație adevărată nu poate fi înțeleasă fără îndrumători ai opiniei publice de toate gradele, conştienți de menirea lor… În acest scop este, desigur, o grabnică nevoie de încetățenire a culturii sociale şi politice, acum aproape inexistentă în universitate (p. 191).

Conştient fiind de rolul pe care profesorii şi cercetătorii îl au în formarea unor cetățeni responsabili de dezvoltarea şi prosperitatea țării, Dimitrie Gusti (1965) scria:

> Universitatea are menirea să ajute în primul rând la formarea, îmbogățirea şi înnobilarea structurii societății, prin cultivarea ştiinței. Iar ştiința, cu drept cuvânt socotită ca finalitate universitară … este o forță socială vie. Prin conştiința responsabilității oricărei afirmări bine cumpănite, prin stăpânire de sine, prin modestie şi demnitate se creează caracterele şi acea elită de care societatea contemporană are atâta nevoie, pe care o aşteaptă şi totuşi întârzie să vină! (p. 188)

Reflectând la mesajul acestor idei nobile, ne dăm seama de actualitatea lor în contextul actual al societății româneşti, în care prea mulți politicieni pun mai presus interesele personal-individuale în detrimentul celor personal-sociale.

CARACTERISTICI ALE INFLUENȚEI SOCIALE ŞI ALE MANIPULĂRII

Influența socială constituie un proces psihosocial complex, omniprezent în istoria societăți, prin care se urmăreşte schimbarea unor opinii, atitudini, credințe şi comportamente ale unui individ sau grupuri de indivizi. Influența socială este inclusă în sfera comunicării, conținând un individ sau un grup care influențează şi un individ sau un grup care este influențat într-un anumit context socio-economic, psihosocial sau politic.

Manipularea este o modalitate a influenței sociale care cel mai adesea are efecte negative, perverse, incitând la declanşarea unor comportamente indezirabile, fără ca cei manipulați să conştientizeze discrepanța dintre scopurile îndepărtate ale celor care manipulează şi propriile lor scopuri. Deci, manipularea atitudinală şi comportamentală semnifică influențarea unor indivizi, grupuri, mulțimi umane pentru realizarea unor acțiuni în conformitate cu interesele manipulatorilor, fiind adesea în discordanță cu atitudinile anterioare ale celor manipulați.

Pentru a descifra mecanismele manipulării comportamentale şi trăsăturile de personalitate ale celor care manipulează şi ale celor manipulați, sociologii sau psihologii pot utiliza o grilă de analiză de genul celei de mai jos:

- Cine manipulează?
- Cine este manipulat?
- Care este scopul imediat al acțiunii?
- Care este scopul îndepărtat al celui/celor care manipulează?
- Care este scopul îndepărtat al celui/celor care sunt manipulați?
- Ce mijloace utilizează manipulatorul pentru a influența şi incita la acțiunea dorită ?
- Ce mijloace utilizează cel manipulat / cei manipulați pentru atingerea scopului imediat al acțiunii?
- În ce context socio-economic, politic sau psihosocial se produce manipularea comportamentală?

1. Trăsături de personalitate ale indivizilor implicați în acțiunile de manipulare

a. Dintre *trăsăturile de personalitate ale celor care manipulează* considerăm că cele mai importante sunt următoarele:

- tulburările caracteriale;
- dezechilibrul balanței motivaționale prin predominarea excesivă a *motivelor personal-individuale* în defavoarea celor *personal-sociale;*
- judecățile morale perturbate sau insuficient dezvoltate;
- ambivalența afectivă/instabilitatea emoțională;
- perturbarea inteligenței emoționale;
- tendințe de activare şi exacerbare a impulsurilor agresive ale *thanatosului* şi inhibarea, diminuarea sau pervertirea *erosului*;
- reacțiile extrapunitive la frustrare: agresivitate verbal-emoțională, violență manifestă;
- capacitatea perversă de activare a gândurilor şi tendințelor iraționale ale celor manipulați;
- abilități persuasive perverse;
- atitudinile autoritar-tiranice;
- fanatismul ideologic şi/sau religios.

b. Dintre *trăsăturile de personalitate ale celor care sunt manipulabili* considerăm că cele mai importante sunt următoarele:

- obedienţa;
- sugestibilitatea mărită:
- influenţabilitatea mare;
- conformare nediscriminativă la sugestiile manipulatorilor;
- locus of control extern;
- comportament de supunere;
- capacitate redusă de anticipare a efectelor indezirabile ale acţiunilor pe care le incită manipulatorii;
- autocontrolul comportamental scăzut.

2. Esenţa mesajelor semantice şi ectosemantice şi pervertirea acestora

Prin *mesajele semantice* se exprimă principii, idei, cunoştinţe ştiinţifice, filosofice, politice etc. Prin *mesajele ectosemantice* se exprimă emoţii, sentimente, atitudini-valori, convingeri şi se proiectează unele trăsături caracteriale ale vorbitorului.

Aceste mesaje se pot perverti prin discursul persoanei care intenţionează să manipuleze diferiţi indivizi sau grupuri, iar la politicieni se manifestă frecvent această tendinţă.

Din dicţionarele explicative se deduce semnificaţia pervertirii mesajelor utilizate pentru manipularea atitudinală şi comportamentală. Astfel, *a perverti* poate însemna a se schimba mesajele discursului într-un sens indezirabil din punct de vedere moral. A perverti mai înseamnă seducere, corupere, corupţie, depravare.

Pervertirea mesajelor verbale se face adesea prin minciuni sau prin contrarierea a ceea ce s-a susţinut anterior, adesea cu scop manipulator.

REPERE PENTRU O ANALIZĂ PSIHOLINGVISTICĂ A DISCURSULUI MANIPULATOR

Pentru a realiza o analiză psiholingvistică a discursurilor ne putem baza pe reperele menţionate mai jos, desprinse şi din scrierile unor psihologi eminenţi (Freud, 1994; Helbo, 1979; Slama-Cazacu, 1980).

Trebuie să avem în vedere faptul că inteligenţa este pusă în funcţie de nivelul maturizării socio-morale şi de factorii afectiv-motivaţionali ai persoanei, care trebuie decriptaţi şi analizaţi (Preda, 2015).

Frecvenţa cuvintelor cu semnificaţie psihologică ne dă indicii asupra haloului afectiv, adică asupra emoţiilor şi sentimentelor, asupra pasiunilor, dorinţelor, aspiraţiilor persoanei, deci privind mobilurile interne ale acesteia.

Vocabularul psihologic, mai ales cel cu conotaţii indezirabile sub unghi moral, din discursurile manipulatorii pe care le considerăm ca fiind pervertite, se referă la câteva categorii de cuvinte, precum cele care exprimă: stări afective

negative, trebuința de dominare, trebuința de agresivitate verbal-emoțională, tendințe autoritar-tiranice, fanatice etc.

Trebuința de dominare se caracterizează prin accesul insidios la putere, la statutul de lider, prin influențarea cu scopuri egoiste a altor persoane în ceea ce priveşte ideile, sentimentele şi acțiunile lor.

Adesea, persoanele care manipulează, precum şi cei manipulați au *sentimente de frustrare.* Or, reacțiile extrapunitive la frustrare se manifestă prin agresivitate verbal-emoțională, violență verbală în contexte psihosociale diverse.

Analiza psihologică şi *psiholingvistică a discursului* se poate baza, printre altele, pe grilele de interpretare a *Testului Tematic de Apercepție* (Preda, 2000) referitoare la tipologia trebuințelor, motivelor umane, stărilor afective şi trăsăturilor caracteriale.

STUDII DE CAZ

1. Manipularea bazată pe oratorie perversă şi delirantă *(Cazul lui Adolf Hitler – analizat de Dimitrie Gusti)*

Personalitatea lui Hitler a fost analizată de Dimitrie Gusti din punctul de vedere al sociologiei, psihologiei personalității şi psihologiei sociale, în contextul economico-social al perioadei istorice respective. Prin analizele realizate de Dimitrie Gusti (1971, p.289 – 302) se evidențiază raporturile dintre personalitate şi masele populare, dintre personalitate – națiune – stat.

Mai întâi, eminentul sociolog enumeră câteva caracteristici socio-economice favorizante pentru afirmarea conducătorilor autocrat-tiranici. Astfel, se menționează faptul că ascensiunea lui Hitler nu se poate explica ştiințific decât prin interconexiunea cu mediul socio-economic şi politic în care a trăit.

Germania din timpul ascensiunii lui Hitler era un sistem politic şubred, instabil, „un produs al slăbiciunii statului care nu trăia decât prin forța compromisului. Schimbarea de regim era fără scopuri definite, iar toate proclamațiile nu puteau sătura țara flămândă" (Dimitrie Gusti, 1971, p. 292), iar „guvernul «revoluției germane» era compus din persoane mediocre, fără idei precise, fără cunoştințe politice, care se considerau nu oameni de stat, ci funcționari birocratici" (Dimitrie Gusti, 1971, p. 292).

Dimitrie Gusti subliniază faptul că disoluția morală a unei mari părți a societății germane din timpul instaurării hitlerismului a fost posibilă şi din cauza sentimentului frustrant legat de nesiguranța viitorului. Astfel, Dimitrie Gusti (1971) scria:

> Enorma decădere morală şi depresiunea psihică din Germania erau consecințele stărilor sociale mizere şi a nesiguranței viitorului, ajunse la paroxism printr-o dezorientare dezesperantă a tineretului, prin dezagregarea familiei şi dezvoltarea alarmantă a acelei „*la fleur d'asphalte*" care era prostituția. (...) Tineretul între 15-25 de ani era fără profesie, fără viitor, fără speranță. Părinții erau ori şomeri, ori declasați, cu averea pierdută (p. 292).

Hitler s-a impus fascinând, hipnotizând mulțimea prin discursurile sale, provocând un fel de frenezie isterică, creând o curte de admiratori care erau departe de a fi dezinteresați, căci trăiau într-un lux neînchipuit de mare.

Redăm, mai jos, remarcabila analiză psihologică şi psiholingvistică a discursurilor lui Hitler realizată de Dimitrie Gusti (1971):

> Oratorul începea încet, cu fraze rare, întrerupte de pauze, cu sărituri în modulația vocii, pe un ton abil şi sarcastic, pentru a deştepta curiozitatea. După puțin timp, volumul vocii începe să se îngroaşe. Frazele se umplu de o sonoritate puternică. Perioadele se lungesc, din ce în ce mai mari, pentru a izbucni deodată într-un urlet înfiorător, exploziv, care emoționează în cel mai înalt grad… Urmează o violență a exclamărilor, care taie orice respirație. Strigătele sălbatice îl prezintă pe orator ca fiind pierdut într-o transă demoniacă şi intrat în comunicație cu spiritul ce ar fi planat undeva în sferele transcendentale. Mulțimea sugestionabilă țipă, se agită, geme, devine o trupă ascultătoare, primind şi cuvinte de ordin ale tribunului. O trupă fidelă, bine echipată, încadrează masa amorfă a întrunirii pentru a-i da unitate. Membrii ei dau semnalul aplauzelor, intonează cântece în anumite momente (p. 295-297).

În opinia lui Dimitrie Gusti (1971), una dintre condițiile ascensiunii lui Hitler a fost de ordin sociologic şi psihologic, bazându-se pe organizarea unor „demonstrații degenerate, spectaculoase şi teatrale, care culminau cu delirul unui om care ştia să cucerească şi să cucerească mulțimea prin magia unui verb psihopat" (p. 295).

2. Posibile studii de caz din viața internațională actuală

Pe baza grilelor de analiză a structurii procesului manipulator şi a trăsăturilor de personalitate a celor care manipulează şi a celor manipulați, ar putea fi realizate studii de caz de genul celor menționate în cele ce urmează.

a) De exemplu, credem că se impune o analiză a *discursurilor manipulatorii ale unor ideologi, lideri politici sau/şi religioşi,* care, pe baza pervertirii mesajelor semantice şi ectosemantice, propagă fanatismul politico-ideologic sau ideologico-religios, incitând la agresivitate extremă sau intoleranță, inclusiv la genocid, la crime împotriva umanității. Este cazul liderilor jihadişti din aşa-numitul „Stat Islamic", al unor imani deveniți ideologi ai intoleranței religioase şi ai terorismului sau cazul liderilor din Alcaida etc.

Din păcate, incitarea la intoleranță, agresivitate şi terorism, prin discursuri ideologice şi politicianiste manipulatorii, o întâlnim în perioada actuală în tot mai multe cazuri.

b) *Pervertirea mesajelor semantice şi ectosemantice ale unor discursuri ale politicienilor pe fondul intereselor ideologice, politice şi economice.* Astfel, de exemplu, este cazul unor politicieni din Rusia, din SUA, dar şi din Comunitatea Europeană – cum sunt unii dintre liderii extremei drepte radicale din Italia, Anglia, Germania, Olanda sau Ungaria.

Din analiza rezultatelor manipulărilor, adesea deosebit de dramatice, prin promovarea extremismului şi/sau a fanatismului politico-ideologic sau ideologico-

religios, rezultă necesitatea toleranței şi a ecumenismului, precum şi necesitatea dialogului pentru rezolvarea conflictelor, a trecerii de la contradicțiile antagoniste la cele neantagoniste, la conlucrarea paşnică.

3. Posibile studii de caz din țara noastră

Pervertirea mesajelor verbale prin minciuni, prin incitarea directă sau indirectă la comportamente indezirabile şi *prin contrarierea unor idei, opinii sau atitudini susținute anterior* am întâlnit-o în unele dintre discursurile sau exprimările verbale punctuale ale foştilor preşedinți Ion Iliescu şi Traian Băsescu.

a) De exemplu, în cazul unor discursuri sau exprimări verbale punctuale manipulatorii ale lui Ion Iliescu, acest gen de *pervertire a mesajelor* s-a manifestat în raport cu adversarii politici (Corneliu Coposu, Ion Rațiu, Radu Câmpeanu etc.) şi cu protestatarii din Piața Universității, în exprimarea opiniilor față de regele Mihai şi cu prilejul alegerilor prezidențiale.

O modalitate de manipulare cu efecte perverse a fost pusă în lucru de fostul preşedinte Ion Iliescu prin *discursuri sau prin unele exprimări verbale punctuale, inoculate de minciuni şi de incitări subliminale la violență*, cu prilejul mineriadei din 13-15 iunie 1990. De exemplu, în acel context social-politic complex, pe fondul unei stări de anomie din societate, prin discursuri şi acțiuni subversive, minerii şi alți indivizi au fost manipulați de un întreg micro-sistem autocrat, iar unele persoane – precum Miron Cosma – au fost „manipulatori manipulați", prin acea mineriadă provocându-se grave acte de violență.

b) În cazul fostului preşedinte Traian Băsescu, am întâlnit pervertirea mesajelor verbale prin minciuni cu prilejul alegerilor, al disputelor politice cu adversarii, în exprimarea opiniilor față de regele Mihai. Mai recent, limbajul pervertit prin minciuni a fost utilizat de fostul preşedinte pentru susținerea politică excesivă şi pentru apărarea inculpatei Elenei Udrea, atacând exponenții justiției şi încercând să manipuleze diferiți indivizi sau grupuri.

La ex-preşedintele Traian Băsescu am întâlnit frecvent pervertirea mesajelor verbale prin contrazicerea a ceea ce a susținut anterior, schimbându-şi opiniile sau atitudinile de la o perioadă la alta, inclusiv față de unele persoane care „l-au slujit" (Vasile Blaga, Monica Macovei, generalul Coldea, Codruța Kövesi etc.)

La Traian Băsescu întâlnim un indice de frecvență deosebit de mare a *pervertirii mesajelor verbale prin diferite cuvinte jignitoare rostite repetitiv, uneori cu o satisfacție cvasi-patologică.* În acest sens poate fi analizat, de exemplu, limbajul utilizat de fostul preşedinte la numeroasele conferințe de presă, inclusiv la unele susținute la Cotroceni, sau în disputele cu unii ziarişti – în mod direct sau prin intermediul unor posturi de televiziune utilizate cu scopuri manipulatorii. Să ne amintim cuvintele jignitoare, grobiene, rostite frecvent de Traian Băsescu cu referire la Victor Ponta – şi viceversa, ceea ce ne face, din păcate, să ne gândim la unele personaje din *Țiganiada* lui Budai Deleanu.

De asemenea, atunci când limbajul fostului preşedinte Traian Băsescu este „parazitat" de emoţii negative, de stări de frustrare, tendinţele sale dominatoare şi/sau agresive devin evidente atât în exprimările verbale, în intonaţia vocii, cât şi în expresiile mimice.

Analiza limbajului verbal al lui *Traian Băsescu*, relaţionat cu cel paraverbal, cu expresivitatea mimicii, este deosebit de interesantă, deoarece putem să discernem cum îşi proiectează tendinţele manipulatorii pe baza unor deosebite abilităţi persuasive. Să ne gândim, de exemplu, la scena „plânsului actoricesc manipulator" al lui Traian Băsescu din contextul în care Theodor Stolojan a renunţat în favoarea sa la candidatura la preşedinţie.

Este interesantă şi analiza relaţiilor complexe dintre fostul preşedinte şi Elena Udrea, aşa cum transpar din discursurile sau opiniile exprimate obsesiv de Traian Băsescu în susţinerea acesteia la candidatura la preşedinţie sau, mai recent, în apărarea ei, când a ajuns inculpată cronică. Analiza unor astfel de opinii şi a unor acte comportamentale ale lui Traian Băsescu ne trimite şi spre o posibilă *abordare psihanalitică a pervertirii limbajului şi comportamentului*. În acest sens, *exacerbarea erosului* focusat în mod excesiv pe o persoană poate explica, în mare parte, specificul acestor relaţii speciale şi tendinţele obsesive ale opiniilor şi atitudinilor lui Traian Băsescu pentru promovarea politică şi apărarea de justiţie a Elenei Udrea.

Din cele de mai sus rezultă că trebuie să fim atenţi la faptul că *dependenţa erotică excesivă* a politicianului, pe fondul dezechilibrului „balanţei motivaţionale" prin predominarea excesivă a *motivelor „personal-individuale*" în defavoarea celor „*personal-sociale*", poate uneori să devină un posibil pericol pentru spaţiul public, comunitar sau chiar pentru naţiune.

CONCLUZII

- Analizele psihologice, psiholingvistice şi sociolingvistice ale discursului reprezintă modalităţi prin care se poate ajunge la o mai aprofundată cunoaştere a individului.
- Pe baza unor astfel de analize se descifrează relaţiile dintre semnificaţia mesajelor semantice şi ectosemantice şi trăsăturile psihice sau psihosociale ale persoanei, proiectate prin discursuri sau prin exprimările verbale punctuale.
- Analizele psihologice, psiholingvistice şi sociolingvistice ale discursurilor unor politicieni, ideologi sau fanatici religioşi pot să atragă atenţia membrilor societăţii asupra posibilelor derapaje comportamentale, inclusiv de nuanţă totalitar-tiranică şi agresivă, care pot fi perturbatoare pentru democraţia şi progresul unor naţiuni.

BIBLIOGRAFIE

Freud, S. (1994). *Eseuri de psihanaliză aplicată.* Bucureşti: Editura Trei.
Gusti, D. (1965). *Pagini alese.* Bucureşti: Editura Ştiințifică, p. 188-193.
Gusti, D. (1971). *Opere. V. Fragmente autobiografice*. Bucureşti: Editura Academiei, p. 289-302.
Helbo, A. (1979). *Le champ sémiologique. Perspectives internationales.* Bruxelles: Editions Complexe.
Preda, V. (2000). *Testul Tematic de Apercepție.* Cluj-Napoca: Fundația Culturală Forum.
Preda, V. (2015*). Rolul atitudinilor valori, inteligenței emoționale şi judecăților morale în comportamentul prosocial*. În: P. Iluț (coordonator). *Dragoste, familie, fericire. Spre o sociologie a seninătății* (p. 208-232). Bucureşti: Polirom.
Slama-Cazacu, T. (1980). *Lecturi de psiholingvistică.* Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.
Vianu, I. (1975). *Introducere în psihoterapie.* Cluj-Napoca: Editura Dacia.